

LIBRI II. SECTIO II. CAPUT XI.

De

Emmenagogis.

Cum in omni fœminini generis affectu maxima ratio habenda sit mensium, merito de eorum statu integro seu restitutione per apta medicamenta agendum est, quæ unica sunt hæmagoga. De his priusquam dicamus, pauca quædam, quæ de mensibus huc faciunt, supponemus: (1.) nunquam fluere menses, nisi sanguis sufficienti quantitate in corpore adsit, vel respectiue abundet, & ὄζασμῶ polleat, & quidem maxime proportionato cum sanguine sero. Quod prioribus ætatis annis ad incrementum corporis impendebatur, iam ad speciei propagationem destinatur a natura, quo officio cessante profunditur tanquam corpori onerosum & superfluum. Ex quo ipso argumentum capitur pro materia nutritionis illustranda & confirmanda. Illud nempe sine dubio nutrit corpus, quod nutrit fœtum, & quod corpori prius augendo inserviebat, illo verum finem consecuto tanquam superabundans excernitur, iam vero non solus sanguis, sed sanguis & serum id præstant, non alius humor.

(2.) Ad mensium fluxum, ut fiat, requiri duo: ipsum mobile, & vias, per quas illud moveatur, testante id ipso quoque Galeno lib. 5. de simpl. c. 22. Mobile sanguis est in venis contentus, vix sunt vasa capillaria & pori. Seu ad mensium lunare tributum requiritur status vteri quoad vias & poros integer, & sanguinis ὄζασμῶδης. Superfluitas vero hæc est æstimanda non absolute, sed respectu vnus cuiusque individui, vnde non obesa solum, seu plethorica & carnosæ potius, sed & macriores patiuntur menses, imo copiosos sæpe.

(3.) Posse obstrui menses dato alterutro, vel sanguine indisposito ad turgescientiam, vel viis obstructis. Videmus enim toto die sanguinem turgescere quidem, & stato tempore sympto-
mata

mata causari cum fluxuro sanguine communia, sed ad superiora magis ferri, quam ad debitum locum. Et quidem menstruus sit, quod integro mense colligi queat tantundem, quod abundet & tum inclinatione propria, seu archei vteri motu, tum lunari remoto nutu exitum affectet. Quod ipsum notat principaliter serum, adæquate sanguinem, velut magis excretionem moliri, non aliter ac in maribus loco mensum sunt pollutiones nocturnæ diætæ, sero tunc ad turgescientiam magis disposito, & phantasia ad obiectum hoc intrinsecum somnium venereum vel quasi largiente.

(4.) Obstructiones, mensum obstructorum vel suppressorum causas, esse vel communes, vel proprias. Communes, quæ alibi quoque v. g. liene, mesenterio, hepate & aliis locis visuntur, a sanguinis lentore, fixitate, statu acetoso. Proprias, quæ soli vtero, quoad vasa & poros competunt. Fatendum tamen est, obstructiones aliorum viscerum laudatorum non semper mensum paucitatem vel suppressionem causari, sed sæpe ipsum mensum profluuium immoderatum.

(5.) Acida sanguinis *ὄρρασμὸν* infringere, alcalia promouere. Illa figendo & obtundendo, hæc rarefaciendo sulphur & sal volatile sanguinis. Hinc quibus acidus magis est sanguis, minus fere patiuntur mensum, quibus vero alcalicus, nimis magis fluxum.

(6.) *ὄρρασμὸν* omnem sanguinis deberi salino volatili principio principaliter, secundo sulphuri, vnde fluxilitas feri, vehiculi salium, promptior, vnaque calor dilatans poros rarefactionem maiorem & sequitur & producit. Impedire vero eundem, præter acidum, lentorem, pituitam, viscedinem.

His præmissis dicimus: 1. Quacunque impedimenta *ὄρρασμὸν* sue turgescentiæ sanguinis & feri mensuræ tollunt, sunt emmenagoga. Sunt hæc ipsa sine dubio vel communia, vel priuata, illa primam tuebuntur classem, vno verbo aperientia. Quamuis enim hæc, proprie loquendo, menses, saltim principaliter, non moueant, mouent tamen mediate & secundo, disponendo & sanguinem & vias, vnde vtramque absoluunt paginam, imo reliquis sternunt aditum. Talia sunt radices s. aperientes, apii, aspara-

gi, feniculi, rusci, petroselini, decoctum aperitium simplex & mistum cum vterinis specificis, ipsisque martialibus. Præcipue enim decoctorum & infusorum huc facit forma. Item folia cerefolii, sal. artemisiæ; tinctura tartari, qua in symptomatibus inde ductis felicissime vsi sumus, & omnium apex seu præcipua martialia, limatura ipsa cruda, crocus & is. Aratus, imo aperitius omnis, quo solo, inprimis cum olei destill. cinam. vel caryoph. momento laugato, cum oculis & pptis, vel aliis, vti possumus; item puluis cachecticus minor & maior, additis oleis destillatis; Ra. Aris. Pærea, Ra. Aris. pomata & cydoniata, fermentationi sanguinis exsuscitandæ & humectandis corporibus optime dicata, inprimis volatilis, accessione vnius Θ *ci; reddita. Hæc scilicet singula acorem & pituitam, duo sanguinis rarefactionis, fermentationis ac $\epsilon\rho\rho\alpha\sigma\upsilon\varsigma$, impedimenta ordinaria tollunt & exsuperant.

Notabile vero est, præcipitantia & absorbentia quidem hæc salina & martialia inferuere huic scopo, & emmenagoga esse, quatenus & acorem tollunt, & pituitam fundunt, & sulphur vna sanguinis rarefaciunt; non æque tamen alia omnia quoque huc facere, quæ ipsa, licet per acidens, menses potius obstruunt, quam referant. Notum enim est, sæpe, vt palleant, cretam comedere puellas, vnde per quod peccant, punitæ hinc chlorosin reportant, seu pallorem cum virore, quatenus fermentum ventriculi acidum volatile obtundunt nimis.

Tantoque magis hæc ipsa aperientia & materialia conducunt, quod salia tartarea siluestria simul corrigant & respiciant, amurcam venarum vocat *Helmontius*. Obseruatum enim est toto die, suppressione mensium laborantes corripit & mori hinc phthisi, etiam alias non adeo macras, vel ad phthisin dispositas, quatenus salia peregrina ad cor tanquam fontem delata, inde ad pulmones regurgitant magis, ibique teneras vesiculas erodunt, vnde & respiratio difficilis ordinarie ipsas fatigat, tum ob sanguinis hanc stagnationem, tum eiusdem lentorem & torporem. Ex eadem ratione pulsus frequens tunc euadit.

Pertinet huc, quod ad cienda menstrua remedium facile & inauditum deprædicat *Zacutus Lusitanus l. 3. M. P. H. c. 10. obs. 3.*

p. 494. terram, quæ in mineris ferri reperitur, siccata & subtilissime tritam, eadem dosi, ac chalybs, propinata, quam utilitatis incredibilis dicit, non alia tamen, quam exposita de ratione.

Tacemus aperientia alia sub spleneticis & scorbuticis exposita, vnde & cochlearia menses mouet, & alia plantæ antiscorbuticæ omnes.

Excipiuntur vero ex hac classe acida & nitrosa, quæ alias inter aperientia & sanguinem fluxilem reddentia militant, quia, licet pituitam incidant, *ἀερασμός* tamen principia, sal volatile figant, & sulphur siue calorem obtundant. Hinc toto die ab usu acetæ & acetariorum, vt & lacticiniorum, placentarumque esu, obstructio mensium acquiritur. Hinc acetum *ἀεραλγές* est, nec Ra aperitiua acetosa huc facit. Acidum tamen sub dominio reliquorum secundo huc facere potest, vt in mistura simplici vulgari, & antiscorbutica.

2. Quæcumque sal volatile & sulphur, sanguinis intendunt, expandunt & in motum cient magis, sint emmenagoga. Facta enim rarefactione & ad ipsum dictum *ἀερασμός* restitutione, sanguis velut exuscitatur, & qualitate vitiosa & ad motum inepta, correctâ, torulis suis non contentus exundat, & *ἀερασμός* naturali amplior viam affectans excidit.

Hoc vt illustremus amplius, tenendum est, sanguinem, vt omne humidum quoque, & quasi tale, vt mercurius viuus, esse rarefactiuum, & calore siue intrinseco potissimum, siue extrinseco expandi magis. Altera ergo hæc classis est emmenagogorum, volatiliū & quasi talium, quæ calorem torpidum exuscitant & ad expansionem citant.

Excitant sal volatile, sale volatili insignia qualibet, dictæ plantæ antiscorbuticæ, sal succini volatile, res fulignis, *Θ*is **ci*, C. C. f. & succinatus. Hinc *Θ* **ci* f. & oleosus, vel cum elix. propr. quoque, commode ad aliquot guttas mane & vesperi propinatur eo casu.

Excitant enim sulphur & sal volatile seorsim sulphurea balsamica, coniunctim sale volatili oleoso facta, licet maiori vel minori gradu, minori plantæ amaricantes & fixiores, maiori aro-

Stimulant purgantia intus propinata, & vomitoria. Vtraque quatenus fundunt humores & stimulum addunt *ὄζασμαδῆ*, tum mitiora, tum fortiora. Ita aloë ad pallidos colores specifica est, multis nominibus, indeque paratus puluis ad pallidos colores Schironii, *Heerio* tantopere dilaudatus; item electuarium hier. picr. elixir propriet. &c. Hinc in genere frustra est menses referre velle citra purgantia, in specie vero cholagoga & phlegmagoga, tanquam magis deterfiua & acria, vel amara, nominatim giapapam, scammonium, troch. alhand. *MP.* tartar. non omissis tartareis fermentatiuis.

Præprimis vero vomitoria, etiam compressoria sua virtute, quam habent coniunctam, sanguinem ad inferius clima inuitant magis; vti etiam suo modo V. S. in saphena facta idem præstat cum successu. Laudant speciatim \ominus \oplus li cum aqua cinamomi. Ipso sæpe illo die, quo purgans vel emeticum datum, menses redire sunt visi.

Stimulant laudata iam secunda sub classe volatiliora, vt balsamum *Æris*, oleum succini, iuniperi, quæ cæteris paribus potenter stimulant & pellunt tum menses, tum vrinam. Stimulant seorsim etiam myrrha, crocus, hinc ad partum facilitandum quoque commendata, & communis cum his vsus borax, tanquam sal yterinum longe laudatissimum, mixta cum aliis dictis oleosis. Stimulatio hæc vt interne conuenit per recensita, ita & externa seorsim consideranda veniunt mox.

Non stimulant vero vel menses cient, quæ lac augent. Legi hanc in rem potest elegans locus apud *Langium Miscell. cur. p. 46.* vbi thesin hanc defendit: menses cientia lac minime augent. Vt contrariorum vero nostra hæc omnino vera erit, *Galenus* quidem *l. 5. simpl. c. 22.* emmenagoga similia esse iis scribit, quæ lactis materiam ad mammas promouent, quod nempe vtriusque eadem sit materia, sanguis ex ipsius hypothesi, eadem etiam viæ, communes vtero & mammis, quod ex consensu vtriusque probat, addit tamen, medicinas, quæ sanguinem ad mammas promouent pro lactis generatione, etiam deficientes & imperfectas vteri purgationes iuuare, prorsus vero suppressis, nullo modo iuuare.

4. Qua.

4. *Quacunque uterum immediate abstergant, poros dilatant, stimulant, emolliunt, sunt emmenagoga.* Inter partes, quæ topicis iuvantur, eximius est uterus, quia & extus hiat, & partes ibi sunt delicatiores, porosiores & molliores, vnde facilius afficitur, adeo ut vel aere frigido solo admisso in puerperis mox lochia supprimantur, in aliis lipothymia obrepant. Emmenagoga ergo specifica quoque sunt, quæ contactu hoc suo actuali & virtuali collunt impedimenta localia. Suntque

(1.) *Emollientia*, motum humorum blande illuc inuitantia, viis dilatatis & referatis archeum excitando, porosque rarefaciendo. Sic faciunt huc balnea, commodissimi usus, si, præmissis imprimis per aliquod tempus circa nouilunium, vel ordinarium tempus aliud, aperiensibus, balneo insideat ægra, præsumpto emmenagogo interno, ex emollientibus & uterinis dictis, hinc suffimento ex pomis colocynthidis adhibito vel aliis.

(2.) *Dilatantia, abstergentia & rarefacientia*, quibus reliqua externa complectemur. Sic inter halitiosa imprimis laudanda veniunt urinosa, siue ex solo sale *co, cum alcali quodam, seu ex scoris croci metallorum, quod *Hartmanno* placet, fiat euaporatio, modo id admittant ægræ. Sic *Gesnerus* ceruinam medullam ad 3ii. vel iii. findone munda inuolutam & filo appensam genitalibus insertam tanquam insigne experimentum ad menses suppressos laudat. Tacemus, quosdam anguillam viuam commendare, quæ immissa utero pituitam ex fugat ad corrigendam sterilitatem, minus practicabili, ut ita loquar, modo. Nec reperemus pessum helleborinum, ab *Angelo Sala* pro certissimo experimento commendatum.

Imo & clysteres uterini huc spectant, eodem fini adhibiti, vix tamen nisi in maritatis, & ubi id per medici auctoritatem licet, vel morbi, ut sterilitatis, status id exigit.

Hunc ipsum in finem sæpe ad thermas itur, tanquam sterilitatis auerruncum eximium, quod tamen minus locum habet, nisi frigidus & humidus sit uterus, ficcioribus enim tum hæc, tum alia minus, per dicta, profecerint. Summatim, hæc ipsa aperiencia sunt particularia magis, immediate magis ad vterum deriuanda, quæ

quæ particulis absterfuis, amaris, acris, aromaticis, volatilibus, conspicua, quorsum & asarum spectat, vasorum vterinorum, capillarium & pororum in hærentem amurcam abstergunt, pituitosum mucum, lateribus eiusdem adhærentem, incidunt, sordes eluunt, porosque glandosos penetrant & reserant.

5. *Quæcunque serum restituant, sanguinem depauperatum refocillant, & utrisque nouum vigorem conciliant, sunt emmenagoga.* Nisi enim, quod diximus, turgescat sanguis menses non fluunt; nisi vero serum respectiue abundet, non turgescit idem, vnde humectantia hæc talia, vehiculum quasi *ὄργανον* largientia, vniue sunt necessaria. Hinc obseruauimus, quasdam fœminas & virgines per totum vitæ tempus, etiam consenescentes, menses non vidisse penitus, ob solam hanc *ἰδιοσυγκροσίαν* vteri, in siccitate, seu seri minori abundantia, saltim quoad hunc actum & vterum fundatam, quod rarum est, idque citra vlla inconuenientia. Aliam notauimus septem liberorum matrem, quæ quadragenaria non nisi *ter* menses vidit. Præcipue vero febres, ut de aliis morbis non dicamus, seri & sanguinis sunt deprædatrix, vnde si paulo diutius affligant corpora, prompte emanent menses, dubiis non raro medicis, an febrim magis, an menses respicere debeant. Satis fuerit medico attendere mensium suppressionem sub conditione abundantia. Spectant huc, non alia quam hac ratione commendanda, dulcia, quæ v. g. siruporum forma ad menses ciendos insignius laudantur; Conueniunt hæc scilicet non præsentī maiori viscerum obstructione, sicubi vel nutrimentum deficiat, vel fermentatio & turgescencia sanguinis sit debilior, nec stomachus abnuat. Plurimum enim hæc nutrire certum est.

Vtitur emmenagogis in suppressa aut imminuta menstruorum purgatione. Horum nempe purgatio non eveniens, siue retentio, plurimorum morborum est genitrix fœcundissima, quemadmodum id præter experientiam quotidianam Hipp. 5. apb. 57. & Gal. in comment. ac passim alibi testantur.

Profunt ergo speciatim (1.) in mensibus suppressis curandis, præcipue in puellis etiam, si nunquam fluerint, nam & ille

status in praxi toto occurrit die, vt serius ocysus circa annum 14. & sequentes eueniant symptomata non aliunde, quam a cessante eruptione mensium. (2.) In iisdem curandis & promouendis; Curandis, si emanerint, præcipue in producta inde chlorosi, qua tamen & priori competit & accidit, quacunque causa externa accedente; promouendis, si tardi, pauci, non sufficientes, non ordinarie, non ἐν φόρῳ fluxerint, sed dolorifici, cum doloribus capitis, dorfi, abdominis, imo vteri ipsius ὀδᾶξιμῶν, quod salino acetoso principio debetur, vnde & Cœus menstruum hunc sanguinem terram radere (profusum) velut acetum scribit, *l. de morb. mul. c. 21. t. 14.* Taceo decolores, aquosos, pituitosos, nigros, ipsosque frigidos actu, quod ipsum idem quoque iam notauit, & nos obseruauimus in virgine hic loci, & arenosos. Imo etiam in fluore albo ipso conueniunt, siquidem hic distinctus quidem omnino est a mensibus, non facile tamen fit, si menses per omnia, vt decet, fluxerint. (3.) Speciatim quoque profunt ad lochia seu purgamenta post partum, in puerperis & partu difficili.

Restat vt de legitime applicandi emmenagoga modo dicamus. *1. Emmenagoga urgente natura & aurigante, non quæta, vel inuita propinanda.* Urget natura, quando se his auxiliis opus habere innuit, per signa seu symptomata, quibus grauatur. Vocatur id in scholis medicis indicatio, seu prolectum ex corporis affecti circumstantiis indicium, hoc agendum esse, vnde vt alibi, ita & hic præsertim perpetuo medicus sibi dictum putet: hoc age, tanquam naturæ minister nimirum. Hanc in rem tenendum est ex praxi, duobus modis, ut menses moueantur, indicari, directe & indirecte. Directe, quando ipsi per se soli cessant & primaria hæc est indicatio, posito, quod urgeat id natura. Indirecte, si affectus alius adsit, seu fouens suppressionem seu comitans, vnde consurgit indicatio secundaria. Vtrobique instar regulæ esse potest sequens: Vbicunque a mensibus suppressis nulla naturæ vel actionum naturalium læsio vel actus adest, vel ex hoc capite imminet, cessat indicatio menses mouendi; maxime, si statò tempore motus huius intentati vestigia a natura prodantur nulla. Hinc

Hinc frustra dantur primo in iis, quibus per ætatem non fluunt, ut puellis tenerioris ætatis, nisi extraordinarie natura id urgeat, quod aliquando fit. Vidimus nempe aliquas decimo ætatis anno menstruatas, quod alias in Orientalioribus non infrequens sed ordinarium quasi est. Par ratio est prouectæ ætatis, ferius ocyus pro diuersitate temperamentorum cessantibus iam iisdem per naturam, quod superfluitate non gaudeat, Vidimus hinc tortas fœminas 40. 44. annorum externis & internis talibus, ad cachexiam inclinantes, cum damno.

Deinde, in quibus etiam adultis per *ιδιοσυγκροσία* menstrua non sunt, seu illa sit uteri, ficcioris, vnde etiam aliquando partes genitales flaccidius subsident, pro frigidis quidem vulgo habitis, sed reuera calidioribus & ficcioribus, vnde & hæc sterilitas fere est incurabilis; seu sanguinis cum primis, in quantitate & qualitate minus ad hunc motum dispositi.

Porro in exhaustis a morbo, siquidem depauperato sanguine vt nunquam sunt *menfes*, ita nunquam citantia illos exhibenda tunc sunt. Vtque melius hæc pateant, addendum quoque aliquid est de tempore moræ. Cum enim *Senex* mensium suppressionem post sextum mensem *l. 1. de M. M. c. 4. t. 11.* vel octauum, *c. 12. t. 3.* incurabilem definiuerit, sunt, qui præscriptionem hanc urgent; sed id omne nostro hoc sensu intelligendum est. Mens siquidem genuina illius est: Si motus naturæ vrgens in sextum vel octauum mensem non sibi reddatur, facile affricari posse inde corpori reliquo labem, & nominatim tabem seu phthisin, vel hydropem, quibus datis impossibile esse, vt supersit *ibid. c. 6. t. 1.* Hæc vrgentiæ naturæ sepe hæmorrhagiis miris, per vomitum cruentum, per alia se exerit, testibus analectis medicis; vel si alia non sit via se liberandi, in alios terminatur morbos. Denique speciatim in grauidis. Nam

2. *Emmenagoga sunt ἐμβόλια*, seu ipsa illa, quæ fœtum exturbant, consulta & inconconsulta adhibitione. Non danda ergo sunt hæc grauidis intentione primaria, vt vel menses cieantur, vel fœtus exturbetur, quod contra conscientiam est, & medico Christiano indignum. Vti vero hoc non faciendum *ἐκ ἀναγκῆς*,

Ecc 2

licet,

licet, ut sit, aureos polliceantur montes; ita quoque falli non debet aliis præsentis relationibus, menses esse obstructos, siue in virginibus, siue coniugatis ipsis. Quando cunque enim menses in his coniugatis cessant, hoc indicium commune est imprægnationis, & cæteris paribus sufficiens, ut molam adesse, vel hydrophem vteri non temere arguat, vnde toto die abortiones contingunt, deceptis medicis. Idque valet quoque de vniuersalibus, purgantibus, vomitoriis, V. S. Sin casus dubius adsit, vnice profunt Alia & aperientia moderata. Hæc enim & hydropicum, si occipiat, tumorem auertunt, & menses, si natura illud intendat, referant & fœtum confortant, vel eidem non noxia sunt saltem. Quin ex hoc fundamento etiam renunciandum est, si quæstio offeratur medico, vel facti species, an hæc vel illa medicamenta fœtum expulerint, vnde vnde acquisita.

Non danda eadem sunt intentione secundaria, alia nempe quam mouendi menses, v. g. sudandi, resoluendi in febribus ardentibus, variolis, minus theriaca, v. g. cornu cervi & alia, in tussis, flores sulphuris, balsamum sulphuris apifatum, in aliis affectibus aromata, olea destillata aliæque rarefactiua, nisi cautiissime. Vidimus sanissimam fœminam variolis mortuam, succedentibus intempestiuo naturæ motu mensibus, tanquam crisi asymbolica & contraria expulsionem.

Non danda in primis, præsentem dispositionem vel concurrentem affectu disponente per se iam ad abortum, ut febris & similibus. Ut enim robur naturæ ordinariæ sit in grauidis, ut non leuis laboris sit vel morbi quoque, vel ipsius dysentericæ exemplo, fœtum expellere; attamen sunt etiam debiliores, rarioris texturæ, & vterum magis lubricum habentes, qui facile eiicit fœtum, quem custodire debebat.

3. *Emmenagoga iusto tempore data, etiamsi receptenda, felicissime iuuant.* Stato tempore archeus sanguinis & vteri specialis, in glandulis suis serosior, cœlorum rythmum explicat, seu serum microcosmi perpetuo etiam suo modo, præsertim in fœminino genere, humidum macrocosmi æmulatur. Ita tamen id fit, ut motus lunæ specificetur etiam diuersimode ad modum recepti-

receptiuitatis subiecti, vti videmus in plantarum quoque genere diuersum influxum. Hic vero influxus nobis h. l. erit modificatio humidi diuersa. Tempus ergo mensium mouendorum aliud est commune, aliud proprium. Proprium est, quod vnicuique indiuiduo singulare accidit, siue sit nouilunium, siue plenilunium, siue alia quadra intermedia. Commune est tum quadratura lunæ diuersa, tum præprimis nouilunium. Hinc ut regula generalis est in scholis medicis, remedio specifico & proprio non cognito locum habere commune; Sic quoque de tempore mensium hoc idem valet. Si itaque ægra referre queat, hoc tempore vel illo menses ordinarie illuxisse, illud merito in praxi sequitur medicus, vt nihil inuita dicat faciatve minerua. Sin minus, vt in primo ordine occupatis, solemus in praxi attendere eo casu nouilunium, ut certo adsuefiat natura temporis, simulque insurgat ad ductum communem. Temporibus medicina valet, data tempore profunt, & data non apto tempore vana, (emmenagoga) nocent. Repetita vero diximus; obseruauimus enim, non uno ictu arborem cædi, seu non uno solo actu medendi absolui fabulam hanc. Frustra vero fuerit, alio quouis tempore perpetuo temere irritare naturam, ad motum & fluxum ineptam. Satis ergo fuerit singulo mense hoc octiduum circiter impendere, etiam quoad purgantia, emetica, V. S. balnea. Quin imo videmus & manu ducimur manifesto quaffa natura ad hoc ipsum temporis punctum, quod eodem exacerbari soleant prius latitantia symptomata, ut plurimum enim dolor capitis, lassitudo & alia *Φαινόμενα* tunc temporis apparere solent magis, reliquo vero filere. Quemadmodum in febribus solemus febrifuga ante paroxysmum propinare, ut natura magis in tempore iuuetur; ita & h. l. se res habet.

4. Prima in applicandis emmenagogis ratio habenda est sanguinis, altera vteri. Sin vero ordo inuertatur, frustra erit curatio. Quid inuerit alueum sollicitare, ut humorem fundat, nisi riuus & fontis radix in alueum deriuetur restitans, vel impeditus? Par ratio est emmenagogorum. Nunquam menses fluere norunt & *ὄργασμὸν* pati in vtero, nisi redundauerit in corpore sanguis,

& motu suo *εργασιαδες* huc feratur. Pellas ergo, empirice, quantum velis, vel ipsa sabina aliisque potentibus propinatis, frustra erunt omnia, nisi sanguinis consensus accesserit universalis.

5. *Fluente bene disposito, pellentis facilis est efficacia, & contra.* Optimum tempus mouendorum per emmenagoga mensium est appetens ver, adæquatè reliqua. Illo enim tempore verno *εργασιας* velut communis sanguini inducitur, luna cum sole novas quasi vires resumente & conspirante magis. Hinc soliti sumus a Ianuario v. g. ad Maium vsque, vnis solis diebus sex octo ante mensium tempus vel nouilunium, propinare primo aperientia, præcipue simul humectantia, pro diuersitate subiectorum, puluerem cachecticum, Ram *Ætis* cydoniatam, pomatam, tartaream, volatilem, quæ probatissima est in his aliisque casibus. Facto hoc vno alteroque mense, elixir proprietatis *Æle*, vina emmenagoga purgantia propinanda, cum vel sine venæ sectione; sequentibus, si opus fuerit, quod rarius nec nisi in contumaciori & radicato quasi malo fit, *υδρ* *⊖* *⊕* *⊗* oleosus, pulueres ex borace, cum *⊙* cinamomi, non omissis externis & moralibus aliis, quantum licet. Adeoque non stimulandum sine aperientibus, nec aperiendum sine humectantibus, stimulantia magis ante tempus ordinarium, aperientia intermedio tempore conueniunt. Ita & sumptibus parcitur, & ægræ consentiunt magis, natura non obruitur, sed decenter potius inuitatur ad statum tempus.

6. *Emmenagoga & mensibus & partui facilitando debentur, paulo saltem mutatis circumstantiis.* Eadem illa prædicata, quæ diximus propria esse mensibus citantium, & partum facilitantibus debentur. Speciatim vero ea applicabimus, quæ id præstare solent in praxi vsitatus.

Opus nempe est (1.) ad partum robore *arbei*, vt expellat onerosum iam sibi fœtum, siue viuum, siue tanto magis mortuum. Robur vero virium in sanguine & spiritibus radicatorum; *Quæcunque ergo sunt roborantia, quæ sanguinem & spiritus vigorant, illa partum faciunt, inprimis sulphurea, sale volatili oleoso fœta, balsamica, vt vinum, vinum maluaticum, aqua cinamomi &c.*

Opus

Opus est (2.) *robore villorum*; tenduntur enim tunc magis nervi, quæ tensio moderanda & facilitanda est. In cuius rei fidem *Helmontii* observatio tenenda, epilepsiam sæpe dormire, nec prius in apricum sisti, quam a causa occasionali actuetur, speciatim a partu. Indicium huius etiam est dolor, individuus quasi partus comes, omnis vero dolor grauior aliquid conuulsiui præ se fert, vnde sæpe cum dolore hoc ad opus concurrentes fibræ neruæ in spasnum crispantur & in munere suo cessant, quin potius in alium motum adiguntur. *Quæcumque ergo villos & fibras nerueas roborant, nec dolores tamen præterquam spasmodicos demulcent, partum faciunt.* Talia sunt cinnabarina, cinnab. natiua & $\frac{1}{2}$ ii, siue per se, vt de specifico cephalico observatio notabilis a *Langio* recensetur, siue addita stimulantibus.

Opus est (3.) *stimulo*, vt dolores genuini, (non vagi, flatuosi, wilde Wehen) intendantur, non remittant; remittentibus enim iis remittitur etiam expulsio, vnde restituendi sunt dolores, debito modo, & citandi. *Quæcumque ergo stimulant & simulando dolores promouent, partum faciunt.* Stimulantia hæc sunt vel salina, vel sulphurea, vtraque vel mitiora, vel fortiora, vel aliis immersa, vel sibi relictæ, vt inter aquea, aqua pulegii laudatissima, aqua lil. alb. calcatr. cerefol. &c. ex sulphureis anthera liliorum alborum, semen lithosperm. violarum, quæ alias inter nephritica locum habent, diptamnus Creticus, essent. ad partum facilitandum Michaelis, succinum album præparatum, sal volatile succini, ipsumque oleum succini, cinnamomi, crocus, pluribus indicationibus satisfaciens, roborat quippe & mitigat facultate sulphurea & anodyna, stimulat sale volatili oleoso, vnde & prouide adhibendus. Commendari etiam meretur fel & hepar anguillæ, specificum ad partum facilitandum *Helmontii*. *Mulieres, ait, ius duumuir. r. 46. p. 241. observauit, in partu difficili aliquot dies periculoso oblato poculo, mox ad summum ante semihoræ spatium enixas, propinato scilicet iecore cum felle anguillæ ficato pulueratoque in vino, ad magnitudinem auellanæ, nunquam in hoc experimento addi sefellisse euentum. Alibi l. astr. incl. p. 103, intra horæ quadrantem effectum hunc se exserere scribit.*

Omne

Omne nempe fel stimulat. Inter salina, puta seorsim spectata, eminet borax Veneta, sal mirabile minerale, stimulans & laxans, (unde & inter aphrodisiaca alias numeratur recte) quæ basin constituit puluerum ad partum facilitandum; qualem & nos sæpius cum successu propinauimus, ex borac. Ven. ppt. ʒj. croc. ppt. g. vj. ꝑo cinamom. gut. ij. M. pro 2. dosibus, intra bihorium, si opus fuerit altera, propinandis, cum vino, vel aqua cinam. puleg. Idque & præseruandi sine, siue iuuandi & curandi, si vires naturæ deficient. Tacemus glaciem Mariæ, decoctum oui gallinæ ex aquâ simplici, quod quorundam arcanum & domesticum est, infusum rosæ Hierichuntæ, quod vulgo magni æstimant, & alia, satis sit nobis acquiescere in usitatoribus.

Opus vero (4.) est ad partum *viarum inferiorum lubricitate*, siue non solum pellendum, sed & emolliendum est, qua blanda emolitione nimis tensi villi itidem componuntur magis. *Quæcunque ergo emolliunt, siue partes abdominis tensas, siue uteri dilatandam vaginam, illa partum facilitant.* Hæc ergo emollientia, & antecedenter futurum partum ad exitum faciliorem disponunt, & suauiter inuitant. Hinc balnea ex emollientibus & uterinis ac neruinis ultimo mense optime conducunt, ex rad. alth. lil. alb. herb. ʒ. emollient. melil. chamom. orig. agerat. meliss. betonic. &c. Sem. sæni Gr. lin. furfur. rap. exicc. non omisso lacte. Hinc linimentum post balneum ex unguento dialthææ, balsamum ad partum facilitandum Zobel. vel oleum iasmini aut amygdalorum dulc. solum cum oleo ligni rhodini abdomini consulto illinitur. Hinc pellem leporis recenter detractum magnificiunt quidam, etiam apud magnates, impositam abdomini parturientium. Hinc pignedo viperarum cum oleo succini & aliis vmbilico commode illinitur. Profunt item fofus ex emollientibus & uterinis impositi pubi, vel per suffitum humidum ad uterum delati, v. g. ex radice leuist. matric. artemis. &c. cum vino. Hinc oleum momordicæ tum illitum genitalibus, tum in clysteribus adhibitum facit officium, quod experimentum est *Exc. Volcameri* nostri, signatura etiam hoc confirmante, poma enim momordicæ matura contacta in manu dissiliunt.

Singulis

Singulis his etiam obfetricantur vniuerſalia, vt venæ ſectio in ſaphena, quo de exemplum legi poteſt apud *Binninger. in obf. emeticum ex mercurio vitæ*, de quo legi poteſt *Rolſiuc. in chin. inprimis* verò probatiſſimi clyſteres, a quibus ſæpius præſentaneum auxilium latum vidimus, vt de topicis aliis nil dicamus, de quibus legi poteſt *Fontanus tract. de extractione fœtus mortui per vtrumque*.

7. *Ducit manule natura in fœtu excludendo, quam pelli.* Duceſcentem ſequitur medicus, & aberrantem, vel ceſſantem ducit, vnde cum proſpectione hæc applicat, inprimis pellentia & ſtimulantia. Primo nempe certus eſſe debet de tempore geſtationis ordinario elapſo, adeoque natura ad partum ſe accingente. Nuſquam præcipitantia magis nocet, quam in partus diſcrimine, matri enim, vel infanti, vel vtriſque ſæpe pernicioſa eſt. Certus de præuiſis doloribus iisque conſtantibus & effectiuis, ſiue aperitiuis valgarum & portarum. Certus verò inprimis de ipſo actuali niſu ad excernendum, vnde de eo curioſe ſolemus adſcribere vtendi tempus & modum. Fruſtra ſcilicet ſtimulatur natura, non dum de opere hoc naturaliſſimo exercendo cogitans. Fruſtra ſtimulatur, non remotis prius impedimentis, quæ exitum remorantur. Imo hæc frequentiſſima fere cauſa eſt infelicitium partuum, intempetiua ſtimulatio.

8. *Quo magis natura opis indiga, eo magis iuuanda.* Magis indiget auxilio fœtu mortuo, quod ab excretis fecibus per veterum, a conſequenti horripilatione & immutatione corporis materni, quod inde alteratur, & aliis coniunctim ſpectatis colligere licet. Tunc enim ſola iners pondus excernere debet, plumbeam molem, connitente prius ſimul fœtu & concurrente, quaſi diuiſis operis. Indiget non minus, ſi ſecundinæ fuerint retentæ, præcipue, quod interdum fit, ſi penitus accretæ firmiter adhæreant, nec extrahi ſæpe poſſint. Indicium inter aliâ huius rei eſt ſummus dolor & quaſi conuulſiuis puerperæ, exerens ſe ſimul, ac ſi vel leuius trahatur moles, mire increſcens, quod vidimus in fœmina, quæ ob torporem, otium & decubitum fere continuam durante geſtationis tempore adnaſcentiam talem ſibi contraxerat.

traxerat. Eadem igitur & hoc casu conueniunt, quæ diximus, expellentia & stimulantia, sed aucta paulo dosi, id quod & de mola aliquando valet, modo per certissima indicia, inprimis motus deficientis, & temporis moram id indagatum penitus fuerit.

Autor fuerim, ne quis vnquam in extimulanda mola sit audacior, nam obseruauimus frequenter in praxi, ordinarie naturam ipsam post tres circiter menses, quasi penitentem operis incepti inertis & frustranei, excretionem talismodi motu proprio facere, reclusis mensium portis & ceu nimbo profusis. Deinde facilis est error in diagnosi, vnde vt in dubiis alias mitiorem & tutiorem sequimur viam, ita multo magis id tenendum, vbi de vita hominis agitur. Nisi ergo natura simul se excretioni accingat, frustra erit ille stimulus, quod & de mensibus iam diximus. Laudantur vero pro factu mortuo & secundinis expellendis tanquam insigne remedium testes equini preparati, auctoribus Gesnero, Augenio, Fonseca, Heerio, qui illos, omnes laudat & citat, *obs. 1. p. 185. seq.* Cum vero boracis accessione fere dentur, iis solis fidere non æque licet. Agunt ad modum castorei, quod tamen ad expellendum minus, quam dissipandum ac roborandum facit, vnde & experimentum ab Heerio factum, an testes equi preparati menses mouerent, non successit.

Tandem ex hac regula etiam de ligaculis, siue cingulis ex corio humano, ventri parientis admotis, iudicare licet. Commendat hoc, præter vulgatum usum, *Barthol. cent. 3. lib. 87. pag. 177.* quod cingulis & loris his per medium discinctæ puerperæ feliciter factum enitantur; addit, se expertum quoque non semel hystericas passiones siue veri ascensum corii humani cingulum comprimere. Ratio iuuaminis manifesta est, adstringendo musculos, vnde corium ceruinum idem præstat. Omittimus exutias serpentum eodem fine commendatas, & alia.

9. Tum puerperis in genere, tum speciatim secundinis retentis bezoardica & vicrum purgantia optima sunt. Cum enim abiens & statione sua sanguis necessitate consequentiæ grumescat & putrescat facile; cum destituat calor & archeus ipsam secundinam

Ibi relictam, his unice auertenda *μολυσμα*, ne massam sanguineam impetant, tutandus sanguinis tonus, ne tam facile peregrino fermento subigatur inuertaturque. Profunt posteriori scopo emmenagoga blanda, vteri purgamenta lustrantia, ex radicibus zedoar. galang. fol. meliss. rosm. anthophyl. croc. Prodest priori Ra bez, cum essentia castorei, elixir. vterino; medio loco se habet elixir proprietatis, vtrique intentioni debitum, tum per se, tum cum Ra bez. mixtum, item essentia myrrhæ balsamica, cum spiritu tartari duplicato parata.

10. Mensum & lactis proportio sequitur sanguinis & seri abundantiam vel defectum. Vtraque non fiunt, nisi cum quadam abundantia respectiua, superfluum quod est indiuiduo, ad hoc impenso. Vt ut igitur non sint e diametro opposita, quin dato hoc casu simul stare & dari queant, vt & menses fluant, & lac stillat, quod ipsi in nutricibus succiplenis sæpissime vidimus; Quæcunque tamen ita cient menses, vt superfluitatem illam tollant, viam naturæ alteram ostendunt, vnde lac deficere potest. Hinc obiter notandum in praxi, in nutricibus nunquam citandos menses, quando enim non fluunt, vt id ordinarie quasi fit, indicio est, superfluum illud vnice ad mammas amandari. Adeoque vt lac augmenta proprie dicta non menses cient; sic nec proprie dicta emmenagoga lac augment, quin potius amaritie, tenuitate & dissipante vi sua idem imminuunt.

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT XII.

De

Menses sistentibus.

CUm contrariorum eadem, sed opposita sit ratio, cogitis emmenagogis facile etiam licebit noscere menses sistentia, factis nempe & obseruatis contrariis. Hinc, ut ad ea digrediamur, i. *Menses sistentia sunt, que oegustia siue turgesceniam tollunt sanguinis & seri, siue menstruum,*

Fff 2